Уявлення К. Скальковського про Сполучені Штати, звичайно, дещо відрізнялись від уявлень П. Сокальського, оскільки вони побували в Америці в різні часи. П. Сокальський – в середині XIX ст., коли ще існував інститут рабства, жіноче питання не настільки широко набуло свого розповсюдження і тільки назрівала міжусобна та запекла боротьба між плантаторами Півдня та промисловцями Півночі. К. Скальковський – в період завершення Реконструкції, коли рабство було ліквідовано, негри отримали не лише свободу, а й права – як соціальні, так і політичні, жінки досягли чималого успіху, економіка країни стабілізувалася. Проте Америка все-таки залишалася своєрідною країною зі своїми позитивними та негативними сторонами, які вражали одеських мандрівників. Різні оцінки давали вони тим чи іншим сторонам життя заокеанської країни та в основному поверталися до рідної країни з гарними враженнями.

[1]Державний архів Одеської області. – Ф. 22, оп. 1 (1869), д. 229-а (Личное дело П. П. Сокальського). – Л. 2. [2]Гребцова І. С. Редакційно-видавнича і публіцистична діяльність П. П. Сокальського // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2002. – С. 618. [3]Рукописний відділ НБУ ім. В. І. Вернадського. – Ф. 1, д. 38516 (Статьи П. П. Сокальского в «Одесском вестнике» за 1861–1863 гг.). – 3 л. [4]Берман Я. З. До столітніх роковин заснування газети «Одеський вісник» (1827–1927) / Матеріали для історичного нарису. – К., 1928. – С. 8. [5]Сокальський П. Общественная благотворительность в Америке // Южный сборник. – 1859. – № 7. – С. 92–94. [6]Гребцова И. С. Пресса Новороссийского края первой половины XIX в. как источник по истории попечительства благотворительности в регионе // Записки історичного факультету. – Вип. 8. – Одесса, 1999. – С. 216–222. [7]Самойлов Ф. О., Скрипник М. О., Ярещенко О. Т. Одеса на зламі століть (кінець XIX – початок XX ст.). – Одеса, 1998. – С. 119. [8]Там само. – С. 121. [9]Одесский вестник. – 9 мая 1857. [10]Санк-Петербургские ведомости. – 21 июля 1858. [11]Скальковский К. А. Вокруг света. Сорок шесть тысяч верст по морю и суше. – СПб.: Общественная польза, 1881. – С. 163. [12]Скальковський К. А. В стране ига и свободы. – СПб., 1878. – С. 268. [13]Одесский вестник. 9 мая 1857. [14]Там само. [15]Одесский вестник. – 8 июня 1857. [16]Вопрос о невольничестве в Северо-Американских Соединенных Штатах // Отечественные записки. – Т. 119. – М., 1858. – С. 169–184. [17]РВ НБУ. – Ф. 1, д. 39042 (Н. П. Сокальский. Проект устройства и распределения редакционных занятий). – Л. 1. [18]Одесский вестник. – 7 июня 1862. [19]Скальковский К. А. Внешняя политика России и положение иностранных держав. – СПб., 1897. – С. 623. [20]Скальковский К. А. Русская торговля в Тихом океане. Экономическое изследование русской торговли мореходства в Приморской области Восточной Сибири, Корее, Китае, Японии, Калифорнии. – СПб., 1883. – С. 445. [21]Там само. – С. 446. [22]Скальковский К. А. В стране… – С. 351. [23]Там само. – С. 415. [24]Одесский вестник. – 9 мая 1857.

Людмила Сорочук

Народна іграшка в етнічній картині світу

Українська народна іграшка має велику значущість як давній вид декоративного мистецтва. Вона відображає естетичні вияви наших предків, показує художню обдарованість народу й творчу фантазію. Народна іграшка є не тільки твором мистецтва, окрасою й оберегом оселі, святковим подарунком, а й, безперечно, виступає об'єктом гри, виховання і розвитку дитини. Адже з перших років життя маленька дитина через гру та іграшки пізнає навколишній світ. І це – природна потреба дитини вчитися й наслідувати. Саме народна іграшка несе дитині доступні знання про працю дорослих, життя людей загалом. В дитячих руках народна іграшка є тією ниточкою, яка з'єднує людину з історією і культурою свого народу, традиціями та звичаями.

Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається й національною своєрідністю вираження культури і побуту народу, що символізує її звичаєво-традиційні ознаки.

Отже, іграшка є умовним відображенням реальних предметів, річчю, яка призначена для гри й забави. Народна іграшка, як правило, виготовлена дітьми чи дорослими, побутує з давніх-давен. Тематика, образи і зміст іграшок різних народів відображають особливості їхньої праці, побуту. Українська народна іграшка завжди виготовлялася в дусі народних мистецьких традицій, але водночас, не була позбавлена національного забарвлення. В Україні найпопулярнішими були іграшки, які відтворювали образ самої людини, предмети хатнього вжитку, посуд, знаряддя сільськогосподарської праці, транспортні засоби, тварин, музичні інструменти.

Як відомо, іграшка супроводжувала людину протягом довгого історично-еволюційного шляху. Ще у часи кам'яного віку племена, котрі проживали на теренах сучасної України (Трипільська культура) виготовляли мініатюрні тарілочки, горщики, жіночі фігурки з глини і оздоблювали їх орнаментами та зернами пшениці. Після здійснення нашими пращурами магічних обрядів, пов'язаних із вогнем, ці фігурки віддавали дітям як іграшки.

Перші іграшки, знайдені під час розкопок давніх поховань, були дуже схожими на предмети повсякденного користування, знарядь праці тощо. Вони виготовлялися з найпростіших природних матеріалів і мали певне функціональне призначення. Відтоді іграшка, поряд з іншими речами (побутовими предметами, культовими атрибутами) починає входити до сфери культури.

Дитячі іграшки давніх слов'ян (дерев'яні коники, качечки) знайдені археологами під час розкопок на території України (Наддніпрянщина), датовані приблизно X – початком XII ст. У той час побутували так звані технічні іграшки: луки, мечі, дзиґи.

У дохристиянський період іграшки, переважно, зображали священних тварин, птахів, фантастичних істот, що свідчить про їх зв'язок із язичницьким культом, народною міфологією. Після прийняття християнства іграшки здебільшого використовували для гри та розваг, а також для оздоблення житла. Однак деякі з них зберегли ритуальний характер і дотепер (ялинкові прикраси до Нового року, обрядові атрибути під час проведення календарно-обрядових свят).

Досліджуючи духовну культуру українського народу І. Заєць у праці «Витоки духовної культури українського народу», спираючись на матеріали з розкопок територіальних пам'яток Поділля, наголошує на вагомості іграшки у вихованні дитини. «Так у одному із розкопаних жител поселення Лука Врублівецька знайдено брязкальце витягнутояйцевидної форми, виготовлене з глини. Всередині брязкальця знаходилось 12 мініатюрних глиняних кульок», – пише І. Заєць[1]. Це підтверджує думку про те, що праукраїнці практично використовували глиняні дитячі іграшки в ритуальних обрядодійствах і, передусім, для забави дітей.

Характерним є те, що дитячі іграшки, наприклад: чашечки, горщики, тарілочки, були за формою подібні до звичайного посуду, яким користувалися в побуті, тільки значно менші. Науковець детально описує знайдені дитячі іграшки, прикрашені монохромним розписом. Особ-

ливу увагу зосереджує на фрагментованій чашечці висотою 2 см., яка мала одне вушко і витягнутий вінчик.

«Цікавий за формою та орнаментацією мініатюрний горщик, висота і діаметр якого становлять 4,5 см. Він тонкостінний, з добре обробленими зовнішньою та внутрішньою поверхнями. З внутрішнього боку нанесено розпис у вигляді горизонтальних ліній, а по вінчику зображено хвилясту лінію»[2]. Наведені приклади засвідчують, що орнаменти на іграшках мали символічне значення.

Отже, народна іграшка стала предметом багатьох досліджень, особливо серед археологів, істориків, етнологів, культурологів, педагогів. Вчені звернули увагу на іграшку не тільки як на пам'ятку матеріальної етнокультури, а й на предмет ритуальних дій під час проведення багатьох обрядів, свят, і – найголовніше, як засіб виховання та навчання дитини. Саме народна іграшка «народжувалась» у зв'язку з природною потребою дитини пізнавати світ, творчо і самостійно його осмислювати, наслідувати дорослих в їх трудовій і побутовій діяльності, звичаєво-обрядових дійствах. Бачення й сприйняття навколишнього відбувається безпосередньо за допомогою іграшки.

Таким чином, дитина, граючись привертає увагу до іграшки, творчо актуалізує свої потреби й інтереси наслідування і, відповідно, знаходить різні форми вияву своїх навичок і здібностей. Тому, недарма, народна іграшка стала однією з головних форм долучення дитини до соціуму, передачі їй культурного надбання й традицій народу.

Як стверджує дослідник історії української народної іграшки О. Найден, «народна іграшка є пам'яттю етносу, нації, народу про своє історичне минуле. Вона є однією з початкових субстанціональних форм щодо освоєння людиною навколишнього середовища»[3].

Народна іграшка – важливий елемент не тільки історичного розвитку українців, а й гарний приклад вияву естетичних, духовних цінностей народу, його етнокультури загалом. Українська народна іграшка засвідчує своєрідні мистецькі риси, виявляє художню обдарованість наших пращурів, їх прагнення до краси та творчу фантазію.

Досліджуючи народну іграшку кінця XIX – початку XX ст., Людмила Герус наголошує на тому, що українська народна іграшка має розгалужену типологічну структуру, архетипи її становлять концептуальний пласт національної культури[4].

Еволюція іграшки зумовлювалася притаманною людині потребою у передачі життєвого досвіду, духовними запитами дитини, матеріальними й технічними можливостями історичного періоду, його етичними й естетичними уявленнями, взаєминами з іншими культурами. Тому художні особливості української народної іграшки формувалися у руслі традицій національного і європейського декоративного мистецтва, зокрема таких його видів, як гончарство, деревообробка, плетіння з природних матеріалів, виготовлення іграшок із тканини.

Українська народна іграшка виготовлялася руками самих дітей з підручних матеріалів – плодів, зерна, трави, соломи, очерету, а інколи – просто з гілочок і листочків. Наприклад, з огірка робили корову, з шишок – їжачка, з соломи – птаха, павучка і, навіть, бичка (згадаймо українську народну казку «Солом'яний бичок»), з жолудя – коня тощо, відтворюючи в такий спосіб навколишній світ природи. Крім цього, виготовляли з природних матеріалів і знаряддя праці: вітрячки – з очерету, соломи, гілочок; граблі, лопатки, плужки, возики – з дерева. З листочків, стебел і галузок робили свищики, сопілки, а з дощечок і трісочок – деркачі й фуркала. З гілок майстрували також луки, стріли й шаблі. Листки з кукурудзи та соняшника використовували для майстрування коників з вершниками.

Першими майстрами були батьки, котрі в міру свого уміння й творчої уяви виготовляли дітям чимало забавлянок – від перших торохтілець, іграшкових меблів, посуду, фігурок різних тварин до найскладніших рухливих пристроїв («ковалі», «коники», «пташки на коліщатах» тощо). Значну увагу майстри-професіонали приділяли сюжетним іграшкам, виготовляючи їх із глини, дерева, соломи, тіста, і навіть із сиру.

Поширеними були звукові й музичні дитячі інструменти – деркачі, калатала, сопілки, скрипочки тощо. Більш складними вважали механічні іграшки, так звані «замороки». Окремі майстри оздоблювали свої вироби різьбою та розписом.

Вагоме місце посідають вузлові ляльки або ляльки-мотанки. Вони генетично пов'язані з ритуальними антропоморфними фігурками, що їх знаходять археологи у найдавніших культурах. Цим фігуркам часто надавалося магічне значення, адже вони сприймалися як своєрідні обереги.

Ще в колисці починається знайомство дитини з лялькою, створеною материнськими руками. З давніх часів дійшли до нас подібні «мотанки», вузлові ляльки, зроблені з куделі, зеленої трави, соломи або ганчір'я чи хусточки. У своїй образній основі ляльки-мотанки є втіленням добра й лагідності, любові й сподівань. Були й складні ляльки, що виготовлялися майстринями. Найчастіше такі ляльки шили із тканини, оздоблювали стрічками, подекуди вишивкою, прикрашали намистом. Зазвичай такі іграшки-ляльки дарували молодій парі на весіллі або жінці після народження дитини як оберіг. Вони символізували достаток, багатство та родючість.

Лялька – це здебільшого «забавлянка» для маленьких дівчаток, тому й виготовляли її переважно дівчата, переймаючи досвід у своїх матерів, зберігаючи традиції. Часто дитина робила її з квітів, а складнішу – з трави, кукурудзи, соломи, домотканої тканини. В давнину траву для виготовлення ляльки рвали після того, як спаде роса. Молоді дівчата виходили босоніж, рвали траву, при цьому примовляли:

На куклу тебе рву,
Щастя собі принесу.

Траву «загинали» і зав'язували ниткою так, що виходила голова, шия, руки й довге «плаття». Такі ляльки називали «панянками, куклами». Подібні ляльки-мотанки, аналогічні лялькам зроблені з трави, символізували здоров'я й родючість. Про українські народні іграшки, про їх місце в побуті, варіанти назв, а також численні способи виготовлення з різних матеріалів детально дослідив й описав український етнограф, священик Марко Грушевський[5].

Граючись із давніх-давен лялькою-мотанкою, дівчата готувалися до майбутнього материнства. Жіноче начало завжди було притаманне етнокультурі українців, адже в магічних ритуалах культ Матері, Жінки мав вагоме місце й існував з давніх-давен.

У наш час з'явилися ляльки сувенірні, які виготовляються народними майстрами та професійними художниками. Вони виліплені з глини, зроблені з дерева, декоровані розписом та тканиною, або ж виплетені з соломи, льону, ниток, пошиті з тканини та оздоблені вишивкою.

Отже, народна лялька народжувалася у зв'язку з природною потребою дитини пізнавати світ, а наслідування

дорослих у їхній трудовій і побутовій діяльності – є основним змістом й призначенням іграшки.

С. Русова вважала обов'язковим глибоко проаналізувати естетичну творчість народу в іграшці і вказувала на те, що національна іграшка є часткою цієї творчості, а отже – часткою всього народу[6].

Хотілося б акцентувати увагу на тому, яке місце народній іграшці надається під час проведення свят календарної обрядовості українців. Адже уміння правильно використати духовні надбання нашого народу, які відшліфовані віками народною мудрістю, етнопедагогікою дають підстави стверджувати природну можливість набуття дітьми соціального досвіду й долучення їх до національного в українській культурі.

Аналіз фольклорних, літературних джерел показує, що в далекому минулому гра, народна іграшка супроводжували життя дитини, виконуючи при цьому ритуально-магічну роль. Діти дуже схильні до наслідування, вони спостережливі, уважні, тому все, що вони бачать у своєму повсякденному житті, відображається у їхніх іграх.

Характер і спосіб життя української родини підпорядковувався народному календарю, де головною метою життєдіяльності було одержання хорошого врожаю. Поклоніння силам природи, намагання прогнозувати кліматичні зміни, сформовані естетичні та ціннісні орієнтації відобразилися у змісті народних свят, які частково побутують і сьогодні в Україні. Одним з елементів обрядових та ритуальних дій, магічних маніпулювань стали іграшка й ігри, які пройшли великий шлях еволюції та видозмін.

Важливою порою року для української родини була весна, прихід якої утверджував світло, тепло, надію на хороший врожай і відповідно багатство та добробут. На Масляну, яка передувала Великому посту, справляли «колодку». Зроблену ляльку – поліно, яку називали Колодій, прив'язували до руки тому, хто не зміг одружитися або вийти заміж цього року. Щоб позбавитися Колодія, необхідно було відкупитися. Під час проведення обряду «колодка» жінки співали пісні, потім відбувався обряд спалювання ляльки, що символізував знищення всього старого й народження нового. На Масляну виготовляли з ганчір'я й соломи ляльку-масляницю – страшну і велику, яка символізувала зиму з темрявою, морозами й холодом. Її возили по селу, а потім спалювали. Обряд ритуального «спалювання зими» у вигляді страшної ляльки-опудала також відбувався на початку березня, що символізувало кінець зими й скоріший прихід весни.

На свято сорока Святих жінки пекли ритуальне печиво «жайворонків» яке мало форму й вигляд пташок. Діти бавилися іграшками-птахами, імітуючи рухи літаючих птахів, а після цього розносили їх по хатах.

Поширеним звичаєм серед українців був обряд закликання весни. З цією метою молодь збиралася на луках, галявинах чи зупинялась біля великих воріт і в такий спосіб, співаючи ритуальні пісні-заклички й танцюючи хороводи, запрошували весну. Весна уявлялася гарною дівчиною – «паняночкою» з вінком на голові.

Напередодні святого Юрія – заступника худоби, звірів, землеробства – святкували «Лелю» або «Красну гірку». Дівчата і хлопці грали у «Горю-дуба» та «Горю-горю пень» – ігри які мали шлюбні мотиви. Дівчата водили хороводи й вибирали найкращу «Лелю» (дівчину обряджену у зелені гілочки й свіжу траву). На голову Лелі накладали пишний вінок з квітів.

Варто згадати, що під час проведення Зелених свят, в українській календарній обрядовості, здійснювався обряд поховання Ярила, тобто ляльки-опудала в образі чоловіка. Ярила одягали в сорочку, штани, оздоблювали зеленню, а в кінці свята – топили в річці чи закопували в лісі.

Аналогічно під час проведення свята Івана Купала, наші пращури робили ляльки-опудала Марени й Купала. Біля них молоді хлопці й дівчата танцювали, співали, грали в різні ігри, зрештою спалювали або топили у воді. Про ритуальні ляльки-опудала Масляниці, Русалки, Ярила, Купала й Марени видатний дослідник народної іграшки О. Найден говорив, що вони належать до розряду вмираючих і воскресаючих божеств, в образах яких втілене космологічне уявлення людей про природу й всесвіт[7].

На території України були поширені іграшки з глини, дерева, за допомогою яких відбувалися певні ритуальні дії. Серед них – свищики у вигляді півня, оленя, коня, свині, ведмедя, риби. Ритуальне свистіння під час свята відбувалося на честь сонячного божества Ярила, який пробуджував сонце. Воно посилало на землю тепло, що викликало надію на майбутній гарний врожай. Протилежна роль свистіння полягала у тому, що за повір'ями звуки під час свистіння відганяли злих духів.

Поширеною була іграшка-півень яка асоціювалася з сонцем, весною, теплом. Півень в українському фольклорі символізує час. В українській традиції, в господарській діяльності селянина роль свині досить значна. Найчастіше ці іграшки виготовляли з глини, розписували їх в Опішному Полтавської області. Свиня – давня тварина – тотем, у деяких країнах та у певні історичні періоди вважалася заступницею дітей і символізувала достаток та добробут. Майстри часто виготовляли з будь якого матеріалу іграшки у вигляді риб. Такі народні іграшки уособлювали життя нижнього світу і виступали символом родючості.

Один з найбільш поширених та улюблених образів в українському фольклорі є кінь, пізніше трансформувався в образ «вершника», «героя». Образ коня входить у систему космологічних уявлень давніх мисливців про світобудову та світо устрій. Кінь як фольклорний образ символізує вогонь, місяць, допомагає на переправі «за море, за океан, за ріку, за тридев'яте царство». В українській народній казці «Чарівний кінь» образ коня виступає як помічник і порадник[8].

На Зелені свята будували гойдалки, які слугували дітям для ритуальних розваг. Магічний образ гойдалки, що імітує рухи й коливання землі, пов'язаний із Сонцем та пробудженням природи. Образ гойдалки дуже схожий до образу колиски, адже колисочка є сакральним місцем для немовляти. Походження іграшки, що зображує дитину в колисці пов'язане з архаїчними культами родючості. Згадаймо народну казку «Івасик Телесик», де після тривалого колисання, колихання, «телесання» з дерев'яного поліна народжувалась дитинка. Багато етнологів зауважують, що саморобні колисочки для ляльок виготовлялися по всій території України, а на Волині й Поліссі були поширені колиски з лози або соломи. Колиска в давніх колядках постає як знак світотворення, першонародження.

Отже, життя окремої особи від народження й до смерті було регламентоване річним циклом природних змін, особливостями праці. Тому народне мистецтво, зокрема виготовлення іграшки, є духовно-творчим відображенням традицій та звичаїв наших предків, а сюжети української народної іграшки показують змістовну насиченість і цілісність щодо поєднання духовних і матеріальних начал у взаємовідносинах людини із природою, землею та космосом. Все, що пов'язане з господарчою діяльністю, здобут-

тям засобів існування, дістає високих міфологічних, мистецьких форм втілення. Тому образи української народної іграшки, як і етнокультура загалом, позначені високою естетичністю, мораллю, простотою форм й разом з тим – глибинним змістом, сюжетністю й образністю. Висвітлюючи дану тему на прикладі української народної іграшки, ми намагалися показати яскравість й неповторність цього культурного феномену – невичерпного джерела народної мудрості та невід'ємної складової національної культури.

[1]Заєць І. Витоки духовної культури українського народу. – К., 2006 – С. 99. [2]Там само – С. 101. [3]Найден О. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. – К., 1999. – С. 26. [4]Герус Л. Українська народна іграшка кінця XIX – першої половини XX ст. (історія, типологія, художні особливості) / Автореф. … канд. мистецтв. – Львів, 1997. – С. 3. [5]Грушевський М. Дитячі забавки та гри усякі. Зібрані по Чигиринщині, Київської губернії // Київська старина. – 1904. [6]Русова С. Український дитячий садок // Україна. – 1991. – № 2. – С. 40; № 5. – С. 55. [7]Найден О. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. – К., 1999. – С. 83. [8]Народні казки. – Ужгород, 1990. – С. 94.

Ірина Федорченко

Образ світу і національний характер українців: точки перетину

Образ світу і світ образів досліджували вчені з багатьох країн світу: С. Рубінштейн, Дж. Екклз, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Смирнов, В. Петухов, В. Зінченко, А. Менегетті та інші. Образ світу як цілісна, багаторівнева, ієрархічна система, що формується як на індивідуальному, так і на колективному (зокрема, на національному) рівні, відображає світ природи, культури, соціуму, світ людини, просторово-часовий континуум тощо. С. Смирнов справедливо зауважив, що «не світ образів, а образ світу регулює і спрямовує діяльність людини»[1], при цьому в образі світу як цілісному утворенні інтегровані сенсорні, перцептивні, мнемічні, мисленнєві, імажинативні та інші образи.

Відомо, що енергія зовнішнього світу перетворюється аналізаторами в нервові імпульси, які йдуть у мозок, внаслідок чого утворюється суб'єктивний образ того, що відчувається або сприймається. Суб'єктивний образ завжди є лише моделлю об'єкта, який існує поза цим образом. Саме тому будь-які образи мають «пристрастний», суб'єктивний характер, адже вони насичені емоціями і почуттями, залежать від потреб, мотивів, установок, почуттів, інтересів суб'єкта, а також від діяльності, в яку він включений. Знання та мислення не відділені від процесу формування образу світу, а «входять у нього, додаючись до чуттєвості»[2]. Пізнавальні образи формуються на основі сенсорної інформації та перцептивних дій суб'єкта, опосередковуючись існуючою у суб'єкта (або спільноти) картиною світу і наявними когнітивними схемами. Будь-який пізнавальний образ індивіда може визначатися певними «фільтрами» – світоглядними орієнтаціями та установками, що сформувались на основі пізнавальної та практичної діяльності даної спільноти. Пізнавальний образ – це результат пізнання суб'єктом об'єкта, впорядкованість елементів якого відповідає впорядкованості властивостей, зв'язків і відношень об'єкта.

При сприйманні будь-якого об'єкта актуалізується попередній досвід людини, через це один і той же об'єкт різні люди можуть сприймати по-різному. Вперше це явище описав Г.-В. Лейбніц, назвавши його апперцепцією (пізніше його вивчали В. Вундт, Й.-Ф. Гербарт та ін.). Сучасні вчені розглядають апперцепцію як залежність сприймання від змісту психічного життя людини, її попереднього досвіду, спрямованості психічної діяльності та особистісних якостей.

У сучасному українознавстві досліджувались різні аспекти національного образу світу. В дисертаційному дослідженні Т. Даренської[3] були розкриті ключові світоглядно-філософські аспекти змісту поетичної творчості Т. Шевченка, які є втіленням і відображенням специфіки українського образу світу. Авторка довела, що поетичний символ є одним з найрепрезентативніших структурних елементів національного образу світу, що поєднує у собі внутрішню складність, діалектичність змісту і несе потенціал особистісного сприйняття і реінтерпретації. Аналіз ключових символів поетичного світу «Кобзаря» показав, що «децентрування» архаїчного народного світогляду відбувається, насамперед, через «зсув» світоглядної домінанти із символічної «вісі» Бог – Хата – Серце на символічну «вісь» Людина – Шлях – Думка, хоча зміст і цінність першої символічної «вісі» при цьому ніякою мірою не заперечується; наслідком цього є глибинне ускладнення і діалектичність символіки національного образу світу в поезії Т. Шевченка. Системність поетичної символіки Т. Шевченка, яка розгортається у цілісний національний образ світу, визначається функціональною взаємодією групи основних символів людини (образ авторського «Я» як модель харизматичної творчої особистості, Козак як модель досконалої «людини дії», Чужинець як модель відчуженого, спотвореного способу буття); родинної символіки як моделі багатомірних міжлюдських стосунків; екзистенційної символіки (символи Долі, Волі, Слави і Слова) як моделі об'єктивних законів життя та поетичних образів України і Києва як історіософських символів.

Н. Авер'янова довела у своїй дисертаційній роботі[4], що українське образотворче мистецтво може бути ефективним чинником національного виховання особистості, оскільки воно здатне виконувати смислопороджувальні функції (транслюючи відповідні образні смисли, смислоутворювальні ідеї, смислові «вузли» та «опори»). Авторка показала, що поняття «смисл» і «образ» не тільки тісно пов'язані між собою, але й допомагають краще зрозуміти перцептивно зумовлені процеси смислоутворення. Адже від митця йде потік образів, зафіксованих у його творах і породжених певними смислами, а реципієнт мусить «розкодувати» ці образи і «розгорнути» їх у власні смисли, осягнувши кожний важливий художній образ як «смисл». Отже, об'єктивовані в образотворчому мистецтві смисли (разом зі словом, знаком, символом, міфом тощо) виступають і як носії ідеальної форми, і як один із засобів розвитку особистості. Таким чином, в процесі сприймання, переживання і осмислення творів українського образотворчого мистецтва особистість здатна засвоювати ті «образні смисли», смислоутворювальні ідеї, смислові «вузли» та «опори», які є складовими національного образу світу.

Оскільки в структуру національного образу світу входить блок образу «Ми», то саме тут виникає точка перетину двох проблемних сфер: проблеми формування позитивного іміджу України і українців та проблеми адекватного